

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः॥

देवा मनुष्याः पितरस्ते इन्यते आसुत्रसुरा रक्षा इसि पिशाचास्ते इन्यतस्तेषाः देवानामुत यदल्पं लोहितमकुर्वन्तद्रक्षा इसि रात्रीभिरसुभ्रून्तान्थसुव्यान्मृतानुभि व्यौच्छ्रुते देवा अविदुर्यो वै नोऽयं म्रियते रक्षा इसि वा हुमं ग्रन्तीति ते रक्षा इस्युपामन्त्रयन्त तान्यब्रुवन्वरं वृणामहै य- (१)

दसुराञ्जयाम् तत्रः सुहासुदिति ततो वै देवा असुरानजयन्तेऽसुराञ्जित्वा रक्षा इस्यपानुदन्त तानि रक्षा इस्यनृतमकर्तेति समन्तं देवान्पर्यविशन्ते देवा अग्रावनाथन्त तैऽग्रये प्रवते पुरोडाशमृष्टाकपालं निरवपत्रग्रये विबाधवते इग्रये प्रतीकवते यदग्रये प्रवते निरवपन् यान्येव पुरस्ताद्रक्षा इस्या- (२)

सुन्तानि तेन प्राणुदन्त यदग्रये विबाधवते यान्येवाभितो रक्षा इस्यासन्तानि तेन व्याधन्त यदग्रये प्रतीकवते यान्येव पश्चाद्रक्षा इस्यासन्तानि तेनापानुदन्त तर्तो देवा अभवन्परासुरा यो भ्रातृव्यवान्थस्याथस स्पर्धमान एतयेष्ठां यजेताग्रये प्रवते पुरोडाशमृष्टाकपालं निर्वपेदग्रये विबाधवते- (३)

अग्रये प्रतीकवते यदग्रये प्रवते निर्वपति य एवास्माच्छ्रेयान्नातृव्यस्तं तेन प्रणुदते यदग्रये विबाधवते य एवैनेन सुदृङ्गं तेन वि बाधते यदग्रये प्रतीकवते य एवास्मात्पापीयान्त तेनाप नुदते प्रश्रेयाः सु भ्रातृव्यं नुदते इति सुदृशं क्रामति नैनं पापीयानाप्रोति य एव विद्वानेतयेष्ठा यजते॥ (४)

वृणामहै यत्पुरस्ताद्रक्षा इसि वपेदग्रये विबाधवत एवं चत्वारिं च॥४॥ [१]

देवासुराः संयत्ता आसन्ते देवा अब्रुवन् यो नौ वीर्यावत्तमस्तमनु सुमारभामहा इति त इन्द्रमब्रुवन्त्वं वै नौ वीर्यावत्तमोऽसि त्वामनु सुमारभामहा इति सौ- इब्रवीत्तिस्मो म इमास्तनुवौ वीर्यावतीस्ताः प्रीणीताथासुरानुभि भविष्यथेति ता वै ब्रह्मत्यब्रुवन्नियमं होमुग्रियं विमृधेयमिन्द्रियावती- (५)

त्यवैत्त इन्द्रायाः होमुचे पुरोडाशमेकादशकपालं निरवपत्रिन्द्राय वैमृधायेन्द्राये- न्द्रियावते यदिन्द्रायाः होमुचे निरवपत्रं हस एव तेनामुच्यन्त यदिन्द्राय वैमृधाय मृधं एव

तेनापांग्रत् यदिन्द्रायेन्द्रियावत् इन्द्रियमेव तेनाऽऽत्मन्त्रदधत् त्रयस्ति ३ शत्कपालं पुरोडाशं
निरंवपुत्रयस्ति ३ शूद्धै देवतास्ता इन्द्रं आत्मन्त्रनुं सुमारभयत् भूत्यै (६)

तां वाव देवा विजितिमुत्तमामसुरैर्व्यजयन्त् यो भ्रातृव्यवान्थ्याथ्स स्पर्धमान एतयेष्या
यजेतेन्द्रायाऽहोमुचे पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेदिन्द्राय वैमृधायेन्द्रायेन्द्रियावतेऽहंसा
वा एष गृहीतो यस्माच्छ्रेयान्नातृव्यो यदिन्द्रायाऽहोमुचे निर्वपत्यऽहंस एव तेन मुच्यते
मृधा वा एषोऽभिषंणो यस्माऽथसमानेष्वन्यः श्रेयानुता - (७)

अत्रातृव्यो यदिन्द्राय वैमृधाय मृधे एव तेनाप हते यदिन्द्रायेन्द्रियावत् इन्द्रियमेव तेना-
ऽऽत्मन्यते त्रयस्ति ३ शत्कपालं पुरोडाशं निर्वपति त्रयस्ति ३ शूद्धै देवतास्ता एव यजमान
आत्मन्त्रनुं सुमारभयते भूत्यै सा वा एषा विजितिर्नामेष्टिर्य एवं विद्वानेतयेष्या यजत
उत्तमामेव विजिति भ्रातृव्येण वि जयते॥ (८)

इन्द्रियावती भूत्यां उत्तेकान्नपञ्चशब्दं ॥ [२]

देवासुराः संयत्ता आसन्तेषां गायुत्रोजो बलमिन्द्रियं वीर्यं प्रजां पशून्थसङ्घादायाप-
क्रम्यातिष्ठत् तैऽमन्यन्त यत्तरान् वा इयमुपावृथ्यति त इदं भविष्यन्तीति तां व्यंहयन्त
विश्वकर्मन्त्रिति देवा दाभीत्यसुराः सा नान्यतुराऽश्च नोपावर्तते ते देवा एतद्यजुरपश्यन्त्रोजो-
ऽसि सहोऽसि बलमसि (९)

भ्राजोऽसि देवानां धाम् नामासि विश्वमसि विश्वायुः सर्वमसि सुर्वायुरभिभूरिति
वाव देवा असुराणामोजो बलमिन्द्रियं वीर्यं प्रजां पशूनवृञ्जत् यद्वायन्त्र्यपक्रम्यातिष्ठत्
तस्मादेतां गायुत्रीतीष्टिमाहुः संवथ्सुरो वै गायुत्री संवथ्सुरो वै तदपक्रम्यातिष्ठद्यदेतया
देवा असुराणामोजो बलमिन्द्रियं वीर्यं (१०)

प्रजां पशूनवृञ्जत् तस्मादेता ४ संवर्ग इतीष्टिमाहुर्यो भ्रातृव्यवान्थ्याथ्स स्पर्धमान
एतयेष्या यजेताग्रये संवर्गाय पुरोडाशमृष्टाकपालं निर्वपेत्त ५ शृतमासंन्नमेतेन यजुषाऽभि
मृशोदोजे एव बलमिन्द्रियं वीर्यं प्रजां पशून्नातृव्यस्य वृक्षे भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो
भवति॥ (११)

बलमस्येतया देवा असुराणामोजो बलमिन्द्रियं वीर्यं पश्चंचत्वारि ६ शब्दं ॥ [३]

प्रजापतिः प्रजा अंसूजत् ता अंस्माध्मृष्टाः परांचीरायन्ता यत्रावसन्ततो गुर्मुदुदैतिष्ठृत् ता बृहस्पतिश्चान्वैताऽ सौऽब्रवीद्बृहस्पतिरनयां त्वा प्रतिष्ठान्यथं त्वा प्रजा उपावर्थ्यन्तीति तं प्रातिष्ठृत् ततो वै प्रजापतिः प्रजा उपावर्तन्तु यः प्रजाकामः स्यात् तस्मां एतं प्राजापृत्यं गार्मुतं चरुं निर्वपेत्प्रजापतिः (१२)

मेव स्वेनं भागधेयेनोपं धावति स एवास्मै प्रजां प्रजनयति प्रजापतिः पशूनसूजत् ते-अस्माध्मृष्टाः परांश्च आयन्ते यत्रावसन्ततो गुर्मुदैतिष्ठृत् तान्युषा चान्वैताऽ सौऽब्रवीत्पूषानयां मां प्रतिष्ठाथं त्वा पशवं उपावर्थ्यन्तीति मां प्रतिष्ठेति सोमौऽब्रवीन्मम् वा - (१३)

अंकृष्टपृच्यमित्युभौ वां प्रतिष्ठानीत्यंब्रवीत्तौ प्रातिष्ठृत् ततो वै प्रजापतिं पशवं उपावर्तन्तु यः पशुकामः स्यात् तस्मां एतः सौमापौष्णं गार्मुतं चरुं निर्वपेथ्सोमापूषणांवेव स्वेनं भागधेयेनोपं धावति तावेवास्मै पशून्म जनयतः सोमो वै रैतोधाः पूषा पशूनां प्रजनयिता सोमं एवास्मै रेतो दधाति पूषा पशून्म जनयति॥ (१४)

वैपेत्प्रजापतिं वै दधाति पूषा त्रीणि च॥३॥ [४]

अग्ने गोभिर्न आ गुहीन्दो पुष्ट्या जुषस्व नः। इन्द्रो धर्ता गृहेषु नः॥ सविता यः संहस्रियः स नौ गृहेषु रारणत्। आ पूषा एत्वा वसुं॥ धाता ददातु नो रयिमीशानो जगत्स्यतिः। स नः पूर्णेन वावनत्॥ त्वष्टा यो वृषभो वृषा स नौ गृहेषु रारणत्। सुहस्रैण्यायुतैन च॥ येन देवा अमृतं (१५)

दीर्घङ्गं श्रवो दिव्यैरर्यन्ता। रायस्योष त्वमस्मभ्यं गवां कुलिं जीवस् आ युवस्व। अग्निर्गृहपतिः सोमो विश्वविनिः सविता सुमेधाः स्वाहाः। अग्ने गृहपते यस्ते घृत्यो भागस्तेन सह ओजं आक्रममाणाय धेहि श्रेष्ठात्युथो मा योषं मूर्धा भूयासु लुङ्गं स्वाहाः॥ (१६)

अमृतमृष्टात्रिःशत्ता॥२॥ [५]

चित्रयां यजेत पशुकाम इयं वै चित्रा यद्वा अस्यां विश्वं भूतमधिं प्रजायते तेनेयं चित्रा य एवं विद्वाऽश्चित्रयां पशुकामो यजते प्र प्रजयां पशुभिर्मिथुनैर्जायते प्रैवाऽग्नेयेन वापयति रेतः सौम्येन दधाति रेतं एव हितं त्वष्टा रूपाणि वि करोति सारस्वतौ भवत एतद्वै दैव्यं मिथुनं दैव्यमेवास्मै (१७)

मिथुनं मध्यतो दधाति पुष्ट्यै प्रजननाय सिनीवाल्यै चरुर्भवति वाग्वै सिनीवाली

पुष्टिः खलु वै वाक्पुष्टिमेव वाचमुपैत्यैन्द्र उत्तमो भवति तेनैव तमिथुनं सूसेतानि हृवी॒षि भवन्ति सूस ग्राम्याः पशावः सूसारण्याः सूस छन्दाऽस्युभयस्यावरुच्छा अथैता आहुतीर्जुहोत्येते वै देवाः पुष्टिपतयस्त एवास्मिन्पुष्टिं दधति पुष्टिं प्रजयां पशुभिरथो यदेता आहुतीर्जुहोति प्रतिष्ठित्यै॥ (१८)

अस्मे त एव द्वादशं च॥२॥

[६]

मारुतमसि मरुतमोजोऽपां धारां भिन्दि रमयत मरुतः श्येनमायिनं मनोजवसु वृष्णं सुवृक्तिम्। येन शर्ध उग्रमवसृष्टमेति तदश्विना परिं धत्तं स्वस्ति। पुरोवातो वर्षपञ्चिन्वरावृथस्वाहा॑ वातावद्वर्षपञ्चरावृथस्वाहा॑ स्तनयन्वरषभ्नीमरावृथस्वाहा॑ इनशन्यवस्फूर्जन्दिद्युद्वर्षन्वेषरावृथस्वाहा॑ इतिरात्रं वर्षपूर्तिरावृथ- (१९)

स्वाहा॑ बहु हायमवृषादिति शुतरावृथस्वाहा॑ इतपति वर्षन्विराङ्गावृथस्वाहा॑ वस्फूर्जन्दिद्युद्वर्षभ्नूतरावृथस्वाहा॑ मान्दा वाशाः शुन्ध्यूरजिराः। ज्योतिष्मतीस्तमस्वरीरुन्दतीः सुफेनाः। मित्रभूतः क्षत्रभूतः सुराण्डा इह माऽवता वृष्णो अश्वस्य सुन्दानमसि वृष्णै त्वोपनह्यामि॥ (२०)

पूर्तिरावृद्विचत्वारि॑ शचा॥२॥

[७]

देवां वसव्या अग्ने सोम सूर्या॑। देवाः शर्मण्या॑ मित्रांवरुणार्यमन्त्रा॑। देवाः सपीतयोऽपां नपादाशुहेमन्त्रा॑। उद्ग्रो दत्तोऽदधिं भिन्त दिवः पर्जन्यादन्तरिक्षात्पृथिव्यास्ततो नो वृष्णां जवता॑। दिवां चित्तमः कृष्णन्ति पर्जन्येनोदवाहेनां पृथिवीं यद्युन्दन्ति॑। आ यं नरः सुदानवो ददाशुषें दिवः कोशमचुच्यवुः। वि पर्जन्याः॑ सृजन्ति॑ रोदसी॑ अनु॑ धन्वना यन्ति॑ (२१)

वृष्टयः। उर्दीरयथा मरुतः समुद्रतो यूयं वृष्टिं वर्षयथा पुरीषिणः। न वौ दस्ता॑ उपदस्यन्ति धेनवः शुभं यातामनु॑ रथां अवृथसत। सृजा॑ वृष्टिं दिव आद्विः संमुद्रं पृण। अ॒जा अ॑सि प्रथमजा॑ बलमसि॑ समुद्रियम्। उत्रंभय पृथिवीं भिन्दीदं दिव्यं नभः। उद्ग्रो दिव्यस्य नो देहीशानो वि सृजा॑ दृतिम्। ये देवा॑ दिविभांगा॑ यैऽन्तरिक्षभागा॑ ये पृथिवीभांगाः। तड्हमं युजमवन्तु॑ त इदं क्षेत्रमा॑ विशन्तु॑ त इदं क्षेत्रमनु॑ वि विशन्तु॥ (२२)

यन्ति॑ देवा॑ विश्वतिश्वै॥२॥

[८]

मारुतमसि॑ मरुतमोजु॑ इति॑ कृष्णं वासः॑ कृष्णातूं परि॑ धत्तं एतद्वै वृष्णै॑ रूपं

सरूप एव भूत्वा पर्जन्यं वर्षयति रुमयत मरुतः श्येनमायिनुमितिं पश्चाद्वातं प्रतिं मीवति पुरोवात्मेव जंनयति वरुषस्यावरुच्छै वातनामार्ने जुहोति वायुर्वै वृष्ट्यां ईशे वायुमेव स्वेन भागुधेयेनोपं धावति स एवास्मै पर्जन्यं वर्षयत्युष्टौ (२३)

जुहोति चतस्रो वै दिशश्चतस्रोऽवान्तरदिशा दिग्भ्य एव वृष्टिं सम्प्र च्यावयति कृष्णाजिने सं यौति हृविरेवाकरन्तर्वेदि सं यौत्यवरुच्छै यतीनामद्यमानानां शीरुषाणि परापतन्ते खुर्जरां अभवन्तेषां रसं ऊर्ध्वोऽपतुत तानि कुरीराण्यभवन्त्सौम्यानि वै कुरीराणि सौम्या खलु वा आहुतिर्दिवो वृष्टिं च्यावयति यत्कुरीराणि भवन्ति (२४)

सौम्ययैवाऽहुत्या दिवो वृष्टिमवं रुन्धे मधुषा सं यौत्यपां वा एष ओषधीनां रसो यन्मध्य एवौषधीभ्यो वर्षपत्यथो अद्य एवौषधीभ्यो वृष्टिं नि नयति मान्दा वाशा इति सं यौति नामधेयैरेवैनां अच्छैत्यथो यथा ब्रूयादसावेहीत्येवमेवैनां नामधेयुरा (२५)

च्यावयति वृष्णो अश्वस्य सन्दानंमसि वृष्ट्यै त्वोपं नह्यामीत्याहु वृषा वा अश्वो वृषा पर्जन्यः कृष्ण इव खलु वै भूत्वा वर्षति रुपेणैवैन समर्धयति वरुषस्यावरुच्छै॥ (२६)

अष्टौ भवन्ति नामधेयैरेकात्रिंशत्त्वा ॥ [४]

देवां वसव्या देवाः शर्मण्या देवाः सपीतय इत्या बंध्राति देवताभिरेवान्वहं वृष्टिमिच्छति यदि वर्षेत तावत्येव हौतुव्यं यदि न वर्षेच्छो भूते हृविर्निर्वपेदहोरात्रे वै मित्रावरुणावहोरात्राभ्यां खलु वै पर्जन्यो वर्षति नक्तं वा हि दिवां वा वर्षति मित्रावरुणावेव स्वेन भागुधेयेनोपं धावति तावेवास्मां - (२७)

अहोरात्राभ्यां पर्जन्यं वर्षयतोऽग्रये धामच्छदै पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेन्मारुतं सप्तकपालं सौर्यमेककपालमस्त्रिर्वा इतो वृष्टिमुदीरयति मरुतः सृष्टां नयन्ति यदा खलु वा असावादित्यो न्यृद्विश्मिभिः पर्यावर्तते वर्षति धामच्छदिव खलु वै भूत्वा वर्षत्येता वै देवता वृष्ट्यां ईशते ता एव स्वेन भागुधेयेनोपं धावति ता - (२८)

एवास्मै पर्जन्यं वर्षयन्त्युतावरपिष्यन्वर्षत्येव सृजा वृष्टिं दिव आद्विः संमुद्रं पृष्णेत्याहुमाश्वैवामूश्चापः समर्धयत्यथो अभिरेवामूरच्छैत्यजा असि प्रथमजा बलमसि समुद्रियमित्याहु यथायजुरेवैतदुन्नभय पृथिवीमिति वर्षाहां जुहोत्येषा वा ओषधीनां वृष्टिवनिस्तयेव वृष्टिमा च्यावयति ये देवा दिविभागा इति कृष्णाजिनमवं धूनोतीम

एवास्मै लोकाः प्रीता अभीष्टा भवन्ति॥ (२९)

अस्मै धावति ता वा एकविश्वतिश्च॥ ३॥

[१०]

सर्वाणि छन्दाऽस्येतस्यामिष्ठामनूच्यानीत्याहुस्त्रिष्टभो वा एतद्वीर्यं यत्कुकुदुष्णिहा जगत्यै यदुष्णिहकुकुभावन्वाहु तेनैव सर्वाणि छन्दाऽस्यवं रुन्धे गायत्री वा एषा यदुष्णिहा यानि चत्वार्यध्यक्षराणि चतुष्पाद एव ते पश्वात् यथा पुरोडाशो पुरोडाशो अध्येवमेव तद्यद्वच्यध्यक्षराणि यज्ञगत्या (३०)

परिदध्यादन्तं यज्ञं गमयेत् त्रिष्टभा परिदधातीन्द्रियं वै वीर्यं त्रिष्टगिन्द्रियं एव वीर्यं यज्ञं प्रतिष्ठापयति नान्तं गमयत्यग्ने त्री ते वाजिना त्री पृथस्थेति त्रिवत्या परिदधाति सरूपत्वाय सर्वो वा एष यज्ञो यत् त्रैधातुवीयं कामायकामाय प्रयुज्यते सर्वेभ्यो हि कामैभ्यो यज्ञः प्रयुज्यते त्रैधातुवीयेन यजेताभिरुचरन्थसर्वो वा - (३१)

एष यज्ञो यत् त्रैधातुवीयः सर्वेणैवैनं यज्ञेनाभि चरति स्तृणुत एवैनंमेतयैव यजेताभिर्चर्यमाणः सर्वो वा एष यज्ञो यत् त्रैधातुवीयः सर्वेणैव यज्ञेन यजते नैनंमभिरुचरन्थस्तृणुत एतयैव यजेत सुहस्रेण यक्ष्यमाणः प्रजातमेवैनंददात्येतयैव यजेत सुहस्रेणजानोऽन्तं वा एष पश्चानां गच्छति (३२)

यः सुहस्रेण यजते प्रजापतिः खलु वै पश्चानसृजत ताऽस्त्रैधातुवीयैनैवासृजत य एवं विद्वाऽस्त्रैधातुवीयेन पशुकामो यजते यस्मादेव योनेः प्रजापतिः पश्चानसृजत तस्मादेवैनान्थसृजत उपैनमुत्तरः सुहस्रं नमति देवताभ्यो वा एष आ वृश्यते यो यक्ष्य इत्युक्ता न यजते त्रैधातुवीयेन यजते सर्वो वा एष यज्ञो - (३३)

यत् त्रैधातुवीयः सर्वेणैव यज्ञेन यजते न देवताभ्यु आ वृश्यते द्वादशकपालः पुरोडाशो भवति ते त्रयश्चतुष्कपालास्त्रिः पशुद्वत्वाय त्रयः पुरोडाशो भवन्ति त्रयं इमे लोका एषां लोकानामास्या उत्तरउत्तरो ज्यायान्भवत्येवमिव हीमे लोका यवमयो मध्य एतद्वा अन्तरिक्षस्य रूपः समृद्धौ सर्वेषामभिगमयन्नवं द्युत्यछम्बद्वारः हिरण्यं ददाति तैजं एवा- (३४)

वं रुन्धे तार्प्य ददाति पश्चानेवावं रुन्धे धेनुं ददात्याशिषं एवावं रुन्धे साम्नो वा एष वर्णो यद्विरण्यं यजुषां तार्प्यमुक्थामदानां धेनुरुतानेव सर्वान् वर्णानवं रुन्धे॥ (३५)

जगन्त्याऽभिचरन्मर्वे वै गंच्छति यज्ञस्तेजं एव विश्वां॥६॥

[११]

त्वष्टा हुतपुत्रो वीन्द्रः सोममाहरत् तस्मिन्निन्द्र उपहृवमैच्छुत् तं नोपाहयत पुत्रं मै-
जवधीरिति स यज्ञवेशसं कृत्वा प्रासहा सोममपिबृत् तस्य यदत्यशिष्यत् तत्त्वष्टाहवनीयमुप-
प्रावर्तयथ्स्वाहेन्द्रशत्रुवर्धुस्वेति स यावदूर्ध्वः पराविध्यति तावति स्वयमेव व्यरमत् यदि-
वा तावत्प्रवृण- (३६)

मासीघदिं वा तावदध्यग्रेगासीथस सम्भवन्नग्रीषोमावभि समंभवुथ्स इंषुमात्रमिषुमात्र-
विष्वङ्गवर्धत् स इमालोकानवृणोद्यादिमालोकानवृणोत् तद्वत्रस्य वृत्वं तस्मादिन्द्रो-
ऽविभेदपि त्वष्टा तस्मै त्वष्टा वज्रमसिश्वत् तपो वै स वज्रं आसीत् तमुद्यन्तु नाशक्रोदथ-
वै तर्हि विष्णु- (३७)

रन्या देवतासीथ्सोऽब्रवीद्विष्णवेहीदमा हरिष्यावो येनायमिदमिति स विष्णुस्त्रेधाऽस-
त्मानं वि न्यंधत्त पृथिव्यां तृतीयमन्तरिक्षे तृतीयं दिवि तृतीयमभिपर्यावर्ताद्यविभेदत्पृथिव्यां
तृतीयमासीत् तेनेन्द्रो वज्रमुदयच्छुद्विष्णवनुस्थितः सोऽब्रवीन्मा मे प्र हारस्ति वा इदं (३८)

मयि वीर्यं तत्ते प्र दास्यामीति तदस्मै प्रायच्छुत् तत् प्रत्यंगृह्णादधा मेति तद्विष्णवेति
प्रायच्छुत् तद्विष्णुः प्रत्यंगृह्णादस्मास्विन्द्र इन्द्रियं दंधात्विति यदुन्तरिक्षे तृतीयमासीत् तेनेन्द्रो
वज्रमुदयच्छुद्विष्णवनुस्थितः सोऽब्रवीन्मा मे प्र हारस्ति वा इदं (३९)

मयि वीर्यं तत्ते प्र दास्यामीति तदस्मै प्रायच्छुत् तत्प्रत्यंगृह्णाद द्विर्माधा इति तद्विष्णवेति
प्रायच्छुत् तद्विष्णुः प्रत्यंगृह्णादस्मास्विन्द्र इन्द्रियं दंधात्विति यद्विवि तृतीयमासीत् तेनेन्द्रो
वज्रमुदयच्छुद्विष्णवनुस्थितः सोऽब्रवीन्मा मे प्र हार्येनाह- (४०)

मिदमस्मि तत्ते प्र दास्यामीति त्वी (३) इत्यब्रवीथस्म्यान्तु सं दंधावहै त्वामेव प्र
विशानीति यन्मां प्रविशेः किं मा भुज्या इत्यब्रवीत् त्वामेवेन्योय तव भोगाय त्वां प्र
विशेयमित्यब्रवीत्तं वृत्रः प्राविशदुदरु वै वृत्रः क्षुत्खलु वै मनुष्यस्य भ्रातुव्यो य - (४१)

एवं वेद हन्ति क्षुधं भ्रातुव्यं तदस्मै प्रायच्छुत् तत्प्रत्यंगृह्णात् त्रिर्माधा इति तद्विष्णवेति
प्रायच्छुत् तद्विष्णुः प्रत्यंगृह्णादस्मास्विन्द्र इन्द्रियं दंधात्विति यत् त्रिः प्रायच्छुत् त्रिः
प्रत्यंगृह्णात् तत् त्रिधातोऽस्त्रिधातुत्वं यद्विष्णुरन्वतिष्ठत् विष्णवेति प्रायच्छुत् तस्मादैन्द्रा-
विष्णवः हुविर्भवति यद्वा इदं किं च तदस्मै तप्रायच्छुद्वचः सामानि यजूःषि सुहस्तं वा

अंस्मै तत्प्रायच्छ्रुते तस्मा^१सुहस्रंदक्षिणम्॥ (४२)

प्रवृण विष्णुवा इदमिदमुहं यो भवत्येकविश्वतिश्च॥ ७॥

[१२]

देवा वै रांजन्या^२ज्ञायमानादबिभयुस्तमन्तरेव सन्तुं दाम्नाऽपौ^३भून्धस वा एषोऽपौ^४ब्दो जायते यद्राजन्यो यद्वा एषोऽनंपोब्दो जायेत वृत्रान्मङ्गश्चरेद्यं कामयेत राजन्यमनंपोब्दो जायेत वृत्रान्मङ्गश्चरेदिति तस्मा एतमैन्द्राबाराहस्पत्यं चरुं निर्वपेदैन्द्रो वै रांजन्यो ब्रह्म बृहस्पतिर्ब्रह्मणैवैनुं दाम्नाऽपोम्भनान्मुश्चति हिरण्मयं दाम दक्षिणा साक्षादेवैनुं दाम्नोऽपोम्भनान्मुश्चति॥ (४३)

एन् द्वादश च॥ १॥

[१३]

नवौनवो भवति जायमानोऽहाँ^५ केतुरुषसामेत्यग्रैः। भागं देवेभ्यो वि दंधात्यायन्न चुन्द्रमास्तिरति दीर्घमायुः। यमांदित्या अ॒॑शुमांप्याययन्ति यमक्षितमक्षितयः पिबन्ति। तेन नो राजा वरुणो बृहस्पतिरा प्याययन्तु भुवनस्य गोपाः। प्राच्यां दिशि त्वमिन्द्रासि राजोतोदीच्यां वृत्रहन्वृत्रहाऽसि। यत्र यन्ति स्रोत्यास्त- (४४)

ज्ञितं ते दक्षिणतो वृषभ एथि हव्यः। इन्द्रो जयाति न परा जयाता अधिराजो राजंसु राजयाति। विश्वा हि भूयाः पृतंना अभिष्ठीरुपसद्यो नमस्यो यथाऽसंत्। अस्येदेव प्र रिंचे महित्वं दिवः पृथिव्याः पर्यन्तरिक्षात्। स्वराडिन्द्रो दम आ विश्वगूर्तः स्वरिरमंत्रो ववक्षे रणाया अभि त्वा शूर नोनुमोऽदुर्घा इव धेनवः। ईशानं- (४५)

मस्य जगतः सुवृद्धशुमीशानमिन्द्र तुस्थुषः। त्वामिद्धि हवामहे साता वाजस्य कारवः। त्वा वृत्रेष्विन्द्र सत्यतिं नरस्त्वां काष्ठास्वर्वतः। यद्याव इन्द्र ते शतं शतं भूमीरुत स्युः। न त्वा वज्रिन्धसुहस्रं सूर्यो अनु न जातमष्ट रोदंसी। पिबा सोममिन्द्र मन्दतु त्वा यं ते सुषाव हर्यश्वाद्रिः। (४६)

सोतुर्बाहुभ्यां सुयतो नार्वा^६। रेवतीर्नः सधमाद इन्द्रे सन्तु तुविवाजाः। क्षुमन्तो याभिमिदेम। उदंगे शुचयस्तव वि ज्योतिषोदु त्यं जातवेदसं सुप त्वा हरितो रथे वहन्ति देव सूर्य। शोचिष्केशं विचक्षण। चित्रं देवानामुद्गादनीकं चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्रे। आऽप्रायावापृथिवी अन्तरिक्षं सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुष- (४७)

श्वा विश्वे देवा ऋतावृधं कृतुभिरहवनश्रुतः। जुषन्तां युज्युं पर्यः। विश्वे देवाः शृणुतेम् ९

हवं मे ये अन्तरिक्षे य उप द्यवि ष। ये अग्निजिह्वा उत वा यजत्रा आसद्यास्मिन्बुरुहिष्ठि
मादयध्वम्॥ (४८)

तदीशानुमद्रिस्तस्युषेष्टु शब्दं ॥ ५ ॥

[१४]

देवा मनुष्या देवासुरा अब्रवन्देवासुरास्तेपाङ्गायुती प्रजापतिस्ता यत्रात्रे गोभिश्चित्रया मारुतन्देवा वसव्या अत्रे मारुतमिति देवा वसव्या
देवाः शर्मण्यास्त्वद्वा हृतपुंजो देवा वै रांजन्यांत्रवोनवश्चतुर्दश॥ १४ ॥

देवा मनुष्याः प्रजाः पशुदेवा वसव्या: परिरुद्यादिदमस्मृष्टाचत्वारि॒शत्॥ ४८ ॥

देवा मनुष्यां मादयध्वम्॥

हरिः ॐ ॥

॥ कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां द्वितीयकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः समाप्तः॥ २-४ ॥